

**Rozwiązania i dobre praktyki w zakresie praw
osób niepełnosprawnych w obszarze dostosowania
prawa do postanowień Konwencji o prawach osób
niepełnosprawnych**

**Rekomendacje dla Gruzji w ramach projektu polskiej
pomocy rozwojowej**

**Opracowanie:
sędzia dr Paweł Jaros**

2014

Raport powstał w ramach projektu „Podstawy prawne, finansowe i administracyjne systemu wsparcia osób niepełnosprawnych - przykłady dobrych praktyk” realizowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w roku 2014 ze środków polskiej pomocy rozwojowej.

Autor: sędzia dr Paweł Jaros
Ministerstwo Sprawiedliwości

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2014 r.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Rekomendacje opracowano na podstawie:

- Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (2006);
- Konwencji o prawach dziecka oraz protokołów dodatkowych do tej konwencji (1989):
 - Konwencji w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji wobec kobiet(1979);
 - Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (1984);
 - Konwencji przeciw Dyskryminacji w Edukacji;
 - Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) w sprawie Pracy Przymusowej, Nr 29, 1930;
 - Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) nr 105 o zniesieniu pracy przymusowej, 1957;
 - Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) nr 138 dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia, 1973;
 - Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) nr 182 o zniesieniu najgorszych form pracy dziecka, 1999;
 - Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) nr 183 o ochronie macierzyństwa, 2000;
 - Konwencji dotycząca Statusu Uchodźców z 1951 r., zmieniona Protokołem dotyczącym Statusu Uchodźców z 1967 r.;
 - Konwencji w sprawie Zwalczenia Handlu Ludźmi i Eksploatacji Prostytucji (1949);
 - Konwencja w sprawie Niewolnictwa (1953);
 - Protokołu zmieniającego Konwencję w sprawie Niewolnictwa (1953);
 - Uzupełniającej Konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa (1956);
 - Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r.;
 - Konwencji Genewskich o ochronie ludności cywilnej w czasie wojny;
 - Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I);
 - Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar nie-międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II);
 - Konwencji w sprawie zakazu użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz ich zniszczenia-;

- Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego;
- Konwencji Haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego;
- Konwencji Haskiej o Aspektach Cywilnych Międzynarodowych Porwań Dzieci;
- Konwencji Haskiej o prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci z 1996 r.

Ponadto wykorzystano:

1. Raport o sytuacji osób niepełnosprawnych w Gruzji z 20 maja 2013 r. – opracowany przez Tomasza Tasiemskiego.
2. Raport na temat polityki wsparcia osób niepełnosprawnych 2013 – opracowany przez Magdalenę Witkowską.
3. Informację o sytuacji międzynarodowej i wewnątrzpolitycznej Gruzji – przygotowaną przez Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia.
4. Informacje przygotowane przez gruzińskie Ministerstwo Zdrowia i Spraw Socjalnych.
5. Własne obserwacje i rozmowy z przedstawicielami władz centralnych, terenowych, organizacji pozarządowych, a także opiekunami i wychowawcami i rodzicami dzieci gruzińskich przeprowadzonych podczas podróży służbowej do Gruzji w ramach programu „Podstawy prawne, finansowe i administracyjne systemu wsparcia osób niepełnosprawnych” w dniach 25 – 31 października 2014 r.

Uwagi ogólne

Według danych ONZ szacuje się, że na świecie żyje 500-650 milionów osób z niepełnosprawnością, co stanowi około 10% światowej populacji – 150 milionów to dzieci. Ponad 80% żyje w krajach rozwijających się bez lub z niewielkim dostępem do usług. Większość dzieci niepełnosprawnych w krajach rozwijających się nie chodzi do szkoły i jest analfabetami. Utrzymuje się, że większość przyczyn niepełnosprawności, takich jak wojna, choroba i ubóstwo jest do uniknięcia, co zapobiega i/lub zmniejsza występowanie dalszych efektów niepełnosprawności, często spowodowanych brakiem wczesnej/przeprowadzonej w porę interwencji. **Co do Gruzji – nie posiadamy miarodajnych danych dotyczących zarówno liczby osób niepełnosprawnych w ogóle jak i zdezagregowanych danych dotyczących dzieci niepełnosprawnych.**

Analiza zdiagnozowanej w trakcie wymienionej wyżej wizyty w Gruzji sytuacji osób niepełnosprawnych prowadzi do wniosku, że **rekomendacje dla Gruzji powinny ze szczególnym uwzględnieniem odnosić się do sytuacji dzieci niepełnosprawnych.**

Zidentyfikowano zróżnicowane problemy – od wykluczenia z procesu podejmowania decyzji do poważnej dyskryminacji i marginalizacji tych dzieci w społeczeństwie.

Często poruszano temat ubóstwa, będącego zarówno przyczyną, jak i skutkiem niepełnosprawności.

W tym kontekście należy podkreślić, że dzieci niepełnosprawne i ich rodziny mają prawo do odpowiedniego standardu życia, włączając pożywienie, ubranie, mieszkanie, oraz do stałego polepszania swoich warunków życia. **Wobec tego należy przedstawić Gruzji rekomendację generalną - szczegółowe zajęcie się problemem dzieci niepełnosprawnych żyjących w ubóstwie poprzez przyznanie odpowiednich środków budżetowych, jak również zapewnić dzieciom niepełnosprawnym dostęp do opieki socjalnej i programów zwalczających ubóstwo.**

Zauważalne było, że również dzieci niepełnosprawne w Gruzji cały czas narażone są na występowanie poważnych trudności i barier uniemożliwiających im pełne korzystanie z praw chronionych wymienionymi wyżej Konwencjami. W związku z tym trzeba podkreślić, że niepełnosprawność sama w sobie nie jest przeszkodą, lecz jest nią zlepek czynników społecznych, kulturowych fizycznych oraz postaw, na które każdego dnia napotykają dzieci niepełnosprawne. Wobec powyższego należy jako **kolejną rekomendację generalną dotyczącą przyjęcia strategii związanej z promowaniem ich praw polegającą w związku z tym na podejmowaniu stosownych kroków w celu zniesienia tych barier.**

Rekomendacje szczegółowe

I. Zasada niedyskryminacji.

Zasada niedyskryminacji jest główną zasadą wymienianych we wszystkich kluczowych dokumentach z dziedziny ochrony praw człowieka.

Gruzja w swoich wysiłkach zmierzających do przeciwdziałania i wyeliminowania wszelkich form dyskryminacji dzieci niepełnosprawnych powinna podjąć następujące działania:

a) **Włączyć w jednoznaczny sposób niepełnosprawność jako niedopuszczalny powód dyskryminacji do postanowień konstytucyjnych dotyczących niedyskryminacji i/lub szczególne zakazy dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność do ustawodawstwa zwykłego, w szczególności do prawa antydyskryminacyjnego oraz przepisów prawnych niższych rangą.**

b) **Zapewnić skuteczne środki zaradcze w przypadku naruszenia praw dzieci niepełnosprawnych oraz zagwarantować, że te środki są łatwo dostępne dla takich dzieci oraz ich rodziców oraz/lub innych opiekunów prawnych dzieci.**

c) **Przeprowadzić kampanie uświadamiające oraz edukacyjne skierowane do opinii publicznej w pojęciu ogólnym oraz do poszczególnych grup osób wykwalifikowanych, mając na uwadze zapobieganie i wyeliminowanie de facto dyskryminacji dzieci niepełnosprawnych.**

Z uwagi na zaobserwowane silne przywiązanie społeczeństwa gruzińskiego do tradycyjnych wzorców rodzinnych niepełnosprawne dziewczynki mogą być często dużo bardziej narażone na dyskryminację z powodu dyskryminacji płciowej. W tym kontekście należy wymagać zwrócenia szczególnej uwagi na niepełnosprawne dziewczęta poprzez podjęcie koniecznych środków, a jeśli zajdzie potrzeba środków dodatkowych, w celu zapewnienia ich właściwej ochrony, dostępu do wszystkich usług oraz pełnego uczestnictwa w życiu społecznym.

II. Zasada uczestnictwa dziecka niepełnosprawnego w życiu społeczeństwa i jego prawo do szczególnej troski.

Wymieniona wyżej zasada (patrz np. art. 23 ust 1 Konwencji o prawach dziecka) jest wiodącą zasadą w odniesieniu do dzieci niepełnosprawnych mającą na celu: korzystanie z pełnych i godnych warunków życia zapewniających godność, promujących samodzielność i ułatwiających aktywną partycypację w społeczeństwie. **Działania podejmowane przez Gruzję odnośnie realizacji praw dzieci niepełnosprawnych powinny zmierzać do osiągnięcia tego celu. Kluczowym przesłaniem jest tu konieczność włączenia osób niepełnosprawnych w życie społeczeństwa. Chodzi tu bowiem o maksymalną integrację tych dzieci ze społeczeństwem.**

Z kolei prawo dziecka do szczególnej troski ze strony państwa wynika z art. 23 ust. Konwencji o prawach dziecka. **Pomoc w realizacji tego prawa powinna być dostosowana do kondycji dziecka i sytuacji rodziców lub innych opiekunów dziecka.**

W celu prawidłowej realizacji powyżej przedstawionych zobowiązań należy rekomendować:

a) Gruzja powinna uczynić szczególną opiekę i pomoc dzieciom niepełnosprawnym sprawą priorytetową i w maksymalnym zakresie zainwestować dostępne zasoby w działania związane z wyeliminowaniem dyskryminacji dzieci niepełnosprawnych, oraz zmierzające do ich integracji społecznej.

b) Opieka i pomoc powinna mieć na celu zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym skutecznego dostępu oraz możliwości korzystania z edukacji, szkoleń, opieki zdrowotnej, rehabilitacji, przygotowania do wykonywania zawodu oraz możliwości rekreacji.

c) Gruzja powinna w większym wymiarze korzystać z międzynarodowej wymiany informacji w kwestii zapobiegania i leczenia, która jak się wydaje jest znacząco ograniczona. Należy zalecić podejmowanie skutecznych, a tam gdzie konieczne ukierunkowane, działania dla aktywnego rozpowszechniania informacji, w celu poprawy w dziedzinach prewencji i leczenia dzieci niepełnosprawnych.

d) Gruzja powinna podjąć wysilek w celu stworzenia i wdrażanie specjalnych programów mających na celu włączenia dzieci niepełnosprawnych do społeczeństwa oraz przekazanie przyznanych środków budżetowych na ich realizację.

III. Legislacja

Należy zalecić sporządzenie wszechstronny przegląd wszystkich krajowych praw i powiązanych regulacji w celu zapewnienia stosowania wszystkich postanowień Konwencji wobec wszystkich niepełnosprawnych, włączając dzieci niepełnosprawne, o których należy w wyraźny sposób wspomnieć, jeśli to uzasadnione. Krajowe prawa i regulacje powinny obejmować jasne i jednoznaczne warunki dla ochrony oraz wykonywania poszczególnych praw dzieci niepełnosprawnych.

IV. Krajowe plany działania i strategie

Plany działania powinny być wszechstronne, obejmujące plany i strategie dla dzieci niepełnosprawnych, i powinny przynosić mierzalne efekty. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, podkreśla znaczenie włączenia tych aspektów stwierdzając, że Państwa - Strony podejmują się „uwzględniania ochrony i promowania praw człowieka w odniesieniu do osób niepełnosprawnych we wszystkich strategiach i programach. **Ważne jest, aby wszystkie programy miały zapewnione stosowne zasoby finansowe i ludzkie oraz były wyposażone we wbudowane mechanizmy, na przykład, wskaźniki pozwalające na dokładne pomiary efektów. Kolejny czynnik, o którym nie należy zapomnieć to potrzeba włączenia dzieci niepełnosprawnych do tych strategii i programów.**

V. Dane i statystyki

W celu wypełnienia swoich zobowiązań, konieczne jest aby Gruzja ustanowiła i rozwinęła mechanizmy gromadzenia danych - dokładne, ujednolicone i ułatwiające ich przekazywanie, które odzwierciedlają obecną sytuację dzieci niepełnosprawnych. Znaczenie tego zagadnienia jest często pomijane i nie uznawane za priorytetowe mimo faktu, że ma to wpływ nie tylko na

działania prewencyjne, które należy podjąć, ale również dystrybucję wszystkich dostępnych zasobów potrzebnych dla powstania programów. Jednym z głównych wyzwań dotyczących uzyskiwania dokładnych statystyk jest brak szeroko akceptowanej, jasnej definicji, która gwarantuje włączenie dzieci niepełnosprawnych, tak aby mogły one korzystać ze specjalnej opieki i programów dla nich tworzonych. Istnieje potrzeba dolożenia dodatkowych starań, aby gromadzić dane na temat dzieci niepełnosprawnych, ponieważ są one często zatajane przez rodziców lub innych opiekunów prawnych dziecka. Również z tego względu nie można stwierdzić, by Gruzja posiadała miarodajne dane w omawianym obszarze.

VI. Budżet

Na podstawie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych i Konwencji o prawach dziecka nie można udzielić specjalnych rekomendacji dotyczących procentowego udziału środków przeznaczonych na usługi i programy dla dzieci w budżecie, jednak jest jasne, że powinny one mieć priorytetowe znaczenie. W przeciwnym razie mogą istnieć uzasadnione obawy, że Państwo – Strona konwencji nie tylko nie przeznaczy wystarczających środków, ale również może zmniejszać wielkość tych środków na przestrzeni lat. Taki trend jest często obserwowany i ma wiele poważnych konsekwencji zwłaszcza dla dzieci niepełnosprawnych, które często zajmują niskie pozycje na liście priorytetów lub w ogóle nie są uwzględnione. Na przykład, jeśli Państwo - Strona nie przeznaczy wystarczających środków na obowiązkową i bezpłatną edukację dla dzieci, nie będzie możliwości wyszkolenia nauczycieli dzieci niepełnosprawnych lub zapewnienia koniecznych pomocy naukowych i transportu dla dzieci niepełnosprawnych. Decentralizacja i prywatyzacja usług (zaobserwowana podczas podróży służbowej) jest w Gruzji obecnie sposobem na reformę gospodarczą. Jednak nie należy zapominać, że to państwo ponosi ostateczną odpowiedzialność za nadzorowanie przyznawania stosownych środków na dzieci niepełnosprawne oraz surowych wytycznych dotyczących zapewnienia usług. Zasoby przyznawane na dzieci niepełnosprawne powinny być wystarczające, przy dopilnowaniu, że nie są przeznaczone na inne cele, aby zaspokoić wszystkie ich potrzeby, w tym programy opracowane w celu przeszkolenia osób wykwalifikowanych pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi, takimi jak nauczyciele, fizjoterapeuci i decydenci; kampanie edukacyjne; wsparcie finansowe dla rodzin; zapewnienie dochodu; ubezpieczenie społeczne; narzędzia pomocowe; oraz usługi powiązane. Co więcej, należy zapewnić fundusze na inne programy mające na celu włączenie dzieci niepełnosprawnych do korzystania z ogólnodostępnej edukacji, między innymi, poprzez przystosowanie infrastruktury w szkołach, aby były one dostępne dla dzieci niepełnosprawnych. Ze względu na brak wystarczających sił profesjonalnych – pula środków na wymienione wyżej cele powinna być radykalnie zwiększona.

VII. Organ koordynujący.

Należy dokonać przeglądu prawa w tym zakresie. Usługi dla dzieci niepełnosprawnych zapewniane przez różne instytucje rządowe i pozarządowe, nie mogą być fragmentaryczne i nieskoordynowane, gdyż przyczynia się to do dublowania działań oraz tworzenia luk. Dlatego ważne jest stworzenie właściwego mechanizmu koordynującego. Powinien to być organ działający na poziomie międzysektorowym, obejmujący organizacje państwowe i prywatne. Musi on być uprawnomocniony i wspierany przez najwyższe możliwe szczeble rządu dla zapewnienia najlepszego możliwego funkcjonowania. Organ koordynujący dla dzieci niepełnosprawnych, jako część szerszego systemu koordynującego dla praw dziecka lub krajowego systemu koordynującego dla osób niepełnosprawnych powinien mieć możliwość

pracy z już ustanowionym systemem, pod warunkiem, że działa on właściwie i jest w stanie poświęcić konieczne zasoby finansowe i ludzkie. Taka organizacja pomoże skupić uwagę na dzieciach niepełnosprawnych.

VIII. Niezależny monitoring i społeczeństwo obywatelskie

W tym zakresie wydaje się, że Gruzja wypełnia swoje zobowiązania międzynarodowe, zwłaszcza gdy chodzi o instytucje Rzecznika Praw Obywatelskich. Należy jednak zachęcać do dalszego rozwoju organizacji pozarządowych, które w omawianym obszarze nierzadko podejmują działalność bez właściwego wsparcia, funduszy i uznania ze strony rządu. Należy stworzyć transparentne reguły wspierania i współpracowania z NGO-sami umożliwiając im uczestniczenie w zapewnianiu usług dla dzieci niepełnosprawnych oraz do zapewnienia, że działają w pełni zgodnie z postanowieniami i zasadami Konwencji.

IX. Rozpowszechnianie wiedzy i szkolenie wykwalifikowanych pracowników

Należy rekomendować rozpowszechnianie wiedzy na temat praw niepełnosprawnych,, a zwłaszcza dzieci niepełnosprawnych poprzez, między innymi, przeprowadzanie kampanii budzących świadomość, produkowanie stosownych materiałów, takich jak przyjazne dziecku drukowane wersje Konwencji lub w Braillu, oraz korzystanie ze środków masowego przekazu, aby popierać pozytywne postawy wobec dzieci niepełnosprawnych.

Jeśli chodzi o osoby wykwalifikowane pracujące z i dla dzieci niepełnosprawnych, programy szkoleniowe muszą obejmować ukierunkowane i skupiające się na edukacji na temat praw dzieci niepełnosprawnych, jako wymóg kwalifikacji.

Rekomendacje szczegółowe dotyczące praw dzieci niepełnosprawnych - w najbardziej wrażliwych obszarach

Najlepiej pojęty interes dziecka

„We wszystkich działaniach dotyczących dzieci sprawą nadrzędną będzie najlepiej pojęty interes dziecka”. Zasada ta skierowana jest do osób tworzących prawo, którym powierzono ustanowienie ram ochrony praw dzieci niepełnosprawnych, jak również procesów podejmowania decyzji dotyczących takich dzieci. Powinna być podstawą, na której opierają się programy i strategie oraz wszystkie usługi dla dzieci niepełnosprawnych.

Zasada ta jest bardzo istotna dla instytucji i innych placówek, które zapewniają usługi dla dzieci niepełnosprawnych, ponieważ oczekuje się od nich dostosowania do standardów i regulacji, a ich nadrzędną troską powinno być bezpieczeństwo, ochrona i opieka nad dziećmi, a troska ta powinna przeważać nad wszelkimi innymi i w każdych okolicznościach, **na przykład przy przyznawaniu środków budżetowych.**

Prawo do życia, przetrwania i rozwoju

Należy rekomendować podjęcie wszelkich koniecznych działań, które zapewnią właściwą karę dla wszystkich, którzy w sposób pośredni lub bezpośredni naruszają prawo do życia, przetrwania i rozwoju dzieci niepełnosprawnych.

Poszanowanie opinii dziecka

Należy zadbać o uczestnictwo dzieci niepełnosprawne w odniesieniu do wszystkich dotyczących ich spraw i procedur ich załatwiania. Aby szanować tę zasadę, dzieci powinny być reprezentowane w różnych organach decyzyjnych takich jak parlament, komitety oraz inne zgromadzenia, w których mogą wyrazić swój pogląd i uczestniczyć w podejmowaniu decyzji, które ich dotyczą jako dzieci w ogólnym rozumieniu, a zwłaszcza jako dzieci niepełnosprawne. Gruzja powinna prowadzić szkolenia dla rodzin oraz osób wykwalifikowanych na temat promowania i szanowania rozwijających się zdolności dzieci do ponoszenia wzrastającej odpowiedzialności za podejmowanie decyzji w ich własnym życiu.

Podczas wizyty zauważalnym było, że rozwój duchowy, emocjonalny i kulturowy oraz dobrobyt dzieci niepełnosprawnych były często pomijane. Ich udział w wydarzeniach i aktywnościach, który przyczynia się do tych aspektów życia każdego dziecka nie występuje lub jest minimalny. W celu naprawy tego stanu rzeczy należy zwrócić uwagę by zapraszając dzieci do udziału, nie ograniczać go do aktywności specjalnie dostosowanych i skierowanych do dzieci niepełnosprawnych. Taka praktyka prowadzi jedynie do dalszej marginalizacji dzieci niepełnosprawnych i potęguje ich poczucie wyobcowania. Programy i działania mające na celu rozwój kulturalny i dobrobyt duchowy dzieci powinien angażować i odpowiadać zarówno dzieciom pełnosprawnym, jak i niepełnosprawnym w sposób integrujący i partycypacyjny.

Prawa obywatelskie oraz swobody

Prawo do posiadania nazwiska i obywatelstwa, podtrzymania tożsamości, wolności wypowiedzi, myśli, sumienia i religii, wolności zrzeszania się i pokojowych zgromadzeń, prawo do prywatności i prawo do wolności od tortur lub innego brutalnego niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania oraz do zakazu bezprawnego pozbawienia wolności są powszechnymi prawami obywatelskimi i swobodami, które muszą być szanowane, chronione i promowane w stosunku do wszystkich, włączając dzieci niepełnosprawne. Należy zwrócić szczególną uwagę, że obszary te są zawsze w większym stopniu zagrożone naruszeniem i potrzebne są specjalne programy dla ich ochrony.

Rejestracja narodzin

Zawsze należy pilnować, by narodziny dzieci niepełnosprawnych były rejestrowane. Bez takiej rejestracji nie zostaną uznane przez prawo i nie będą istniały w statystykach rządowych. Brak rejestracji ma ogromne konsekwencje dla korzystania z praw człowieka, w tym brak obywatelstwa i dostępu do usług socjalnych i zdrowotnych oraz edukacji. Dzieci niepełnosprawne, których narodziny nie są zarejestrowane są bardziej narażone na zaniedbanie, instytucjonalizację lub nawet śmierć.

Dostęp do właściwych informacji i środków masowego przekazu

Dostęp do informacji oraz możliwości komunikowania się, w tym technologii i systemów informacyjnych i komunikacyjnych, umożliwia dzieciom niepełnosprawnym samodzielne życie i udział we wszystkich jego aspektach. Dzieci niepełnosprawne i ich opiekunowie prawni powinni mieć dostęp do informacji dotyczących ich niepełnosprawności, aby mogły być we właściwy sposób wyedukowane na temat swojej niepełnosprawności, w tym jej przyczyn, zachowania się i prognoz. Należy również zapewnić dzieciom niepełnosprawnym stosowną technologię oraz inne usługi i/lub języki na przykład Braila i język migowy, co umożliwi im dostęp do wszystkich rodzajów środków masowego przekazu, w tym telewizji, radia i materiałów drukowanych, jak również nowych technologii i systemów informacyjnych i komunikacyjnych, takich jak Internet. Z drugiej strony należy chronić dzieci, w tym dzieci niepełnosprawne przed szkodliwymi informacjami, zwłaszcza materiałami pornograficznymi oraz promującymi ksenofobię lub inny rodzaj dyskryminacji oraz mogącymi umacniać uprzedzenia.

Dostęp do publicznych środków transportu i infrastruktury

Fizyczny brak dostępu do transportu i infrastruktury publicznej, w tym między innymi budynków państwowych, centrów handlowych, obiektów rekreacyjnych, jest głównym czynnikiem wpływającym na marginalizację i wykluczenie dzieci niepełnosprawnych i znacząco uniemożliwia im dostęp do usług, w tym zdrowotnych i edukacyjnych. Ze względu na warunki geograficzne i ukształtowanie terenu, Gruzja powinna ustanowić właściwe strategie i procedury, aby zapewnić transport publiczny, który jest bezpieczny, łatwo dostępny dla dzieci niepełnosprawnych, bezpłatny oraz jeśli to możliwe uwzględniający zasoby finansowe rodziców lub innych opiekunów dzieci.

40. Wszystkie nowe budynki użytku publicznego powinny być projektowane zgodnie z międzynarodowymi specyfikacjami dotyczącymi dostępności dla osób niepełnosprawnych, a istniejące budynki, w tym szkoły, placówki zdrowotne, budynki rządowe, centra handlowe powinny zostać przystosowane dla osób niepełnosprawnych.

Środowisko rodzinne i opieka alternatywna Wsparcie rodziny i odpowiedzialność rodzicielska

Należy zapewnić wsparcie rodziny, które obejmuje edukację rodziny i rodzeństwa nie tylko na temat niepełnosprawności i jej przyczyn, ale również na temat szczególnych wymagań fizycznych i psychicznych każdego dziecka; wsparcie psychologiczne uwzględniające stres i trudności, jakich doświadczają rodziny dzieci niepełnosprawnych; nauczanie wspólnego języka, jakim porozumiewa się rodzina, na przykład języka migowego; w wsparcie materialne w formie zasiłków, jak również towarów konsumpcyjnych i potrzebnego sprzętu, takie jak meble i przyrządy po poruszaniu się, które uznaje się za niezbędne dla dziecka niepełnosprawnego do prowadzenia godnego, samodzielnego życia oraz pełnego integrowania się z rodziną i społecznością. W tym kontekście wsparcie powinno być również rozszerzone na dzieci, które doświadczają niepełnosprawności swoich opiekunów. Na przykład dziecko mieszkające z niepełnosprawnym rodzicem lub opiekunem powinno otrzymać wsparcie, które będzie w pełni chroniło jego prawa i pozwoli mu na mieszkanie ze swoim rodzicem, jeśli jest to w jego najlepiej pojętym interesie. Usługi wsparcia powinny również obejmować różne formy opieki

pozarodzinnej, takie jak pomoc opiekuna w domu oraz placówki opieki dziennej dostępne bezpośrednio na poziomie społeczności. Takie usługi umożliwiają rodzicom podjęcie pracy, jak również zmniejszają stres i podtrzymują zdrowe środowisko rodzinne.

Przemoc, wykorzystanie i zaniedbanie

Dzieci niepełnosprawne są bardziej podatne na wszelkie formy nadużyć, czy to psychicznych, fizycznych czy na tle seksualnym we wszystkich miejscach, w tym szkole, rodzinie, instytucjach prywatnych i państwowych. Dodatkowo brak dostępu do mechanizmów składania i monitorowania zażaleń prowadzi do systematycznego i trwałego wykorzystywania. Są one zwłaszcza bardzo często narażone na specyficzną formę przemocy, jaką jest zastraszanie, którego głównym celem są właśnie osoby niepełnosprawne. **Doświadczenia Polski i ciał międzynarodowych wskazują, że ich szczególna podatność może być wytłumaczona między innymi następującymi przyczynami:**

- a) Niezdolność do słyszenia, poruszania się, ubierania, a brak umiejętności samodzielnego korzystania z toalety, łazienki zwiększa ich narażenie na niepożądaną opiekę lub wykorzystanie;
- b) Życie w izolacji od rodziców, rodzeństwa, dalszej rodziny oraz przyjaciół zwiększa prawdopodobieństwo nadużyć;
- c) Jeśli mają zaburzenia intelektualne lub w komunikowaniu się, mogą być ignorowane, źle zrozumiane lub w mniejszym stopniu się im wierzy, kiedy zgłaszają nadużycie;
- d) Rodzice lub inni opiekunowie dziecka mogą znajdować się pod presją lub doświadczać stresu z powodów problemów fizycznych, finansowych i emocjonalnych związanych z opieką nad dzieckiem. Badania wykazują, że osoby bardziej zestresowane mogą z większym prawdopodobieństwem popełnić samobójstwo;
- e) Dzieci niepełnosprawne są często postrzegane, jako aseksualne i nie rozumiejące własnego ciała, dlatego mogą stać się celem ludzi skłonnych do nadużyć, zwłaszcza na tle seksualnym.

Wobec powyższego należy rekomendować:

- a) Szkolenie i edukowanie rodziców lub innych opiekunów dzieci, aby zrozumieli ryzyko i wykrywali oznaki wykorzystywania dzieci;
- b) Zapewnienie, że rodzice są uważni przy wyborze opiekunów i placówek dla swoich dzieci oraz polepszenie ich umiejętności wykrywania przejawów nadużycia;
- c) Zapewnienie i zachęcanie do udziału w grupach wsparcia dla rodziców, rodzeństwa i innych opiekujących się dzieckiem w celu udzielania pomocy w opiekowaniu się swoimi dziećmi i postępowaniu z niepełnosprawnością;
- d) Zapewnienie, że dzieci i opiekunowie wiedzą, że dziecko ma swoje prawa do bycia traktowanym z godnością i szacunkiem oraz, że mają prawo do składania zażaleń w konkretnych instytucjach, jeśli ich prawa zostaną naruszone;
- e) Zapewnienie, że szkoły podejmują wszelkie starania, aby zwalczać zastraszanie w szkole oraz zwrócenie szczególnej uwagi na dzieci niepełnosprawne gwarantując im konieczną opiekę podczas integracji z ogólnodostępnym systemem edukacyjnym;

f) Zapewnienie, że instytucje opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi dysponują wyszkolonym personelem, zgodnie z obowiązującymi standardami, regularnie monitorowanym i ocenianym oraz, że mają dostępny i wrażliwy mechanizm składania zażaleń;

(g) Ustanowienie dostępnego, wrażliwego na dziecko mechanizmu składania zażaleń oraz funkcjonującego systemu monitoringu opartego na Zasadach Paryskich (patrz paragraf 24 powyżej);

h) Podjęcie wszelkich możliwych kroków legislacyjnych wymaganych do ukarania i usunięcia z domu sprawców przy zapewnieniu, że dziecko nie będzie pozbawione rodziny i będzie żyło w bezpiecznym i zdrowym środowisku;

i) Zapewnienie leczenia i ponownej integracji ofiary wykorzystania i przemocy ze szczególnym uwzględnieniem ogólnego programu powrotu do zdrowia.

Opieka alternatywna o charakterze rodzinnym

Gruzja dobrze rozumie rolę dalszej rodziny, która jest filarem opieki nad dzieckiem w wielu społecznościach i uważana jest za najlepszą alternatywę opieki, dlatego z uznaniem należy odnieść się do tego kierunku działania i jedynie zachęcać by ta forma opieki była w dalszym ciągu umacniana dla wspierania dziecka i jego rodziców lub innych opiekujących się dzieckiem. Chodzi tu zwłaszcza o szkolenia z zakresu potrzeb dziecka i jego bezpieczeństwa.

Należy jednak dążyć do ograniczenia, a w dalszej kolejności do likwidacji instytucjonalnych form opieki nad dzieckiem, zwłaszcza nad takimi, które nie wymagają specjalistycznej opieki. Umieszczenie dziecka w instytucji powinno być ostatecznością.

Zawsze jednak należy zalecać dokonywanie okresowych kontroli opieki zapewnionej dziecku w miejscu, wybranym przez kompetentne władze, bez względu na jego rodzaj, oraz wszelkich okoliczności związanych z tym miejscem w celu monitorowania sytuacji dziecka.

Ochrona zdrowia

Prawo do zdrowia

Utrzymanie najwyższych możliwych standardów zdrowia, jak również dostęp oraz przystępność dobrej jakości opieki medycznej jest wrodzonym prawem każdego dziecka. Wobec powyższego należy rekomendować by usługi zdrowotne w tym rehabilitacja, były zapewnione w ramach tego samego publicznego systemu zdrowotnego, który jest skierowany do osób niepełnosprawnych, bezpłatne oraz tak nowoczesne, jak to tylko możliwe.

Należy stworzyć i promować odpowiednie programy dotyczące zapobieganiu niepełnosprawności zwłaszcza w odniesieniu do: chorób zakaźnych, złego odżywiania, zwłaszcza braku witaminy A, braku opieki prenatalnej i podczas porodu, opieki postnatalnej, wypadków w domu, gospodarstwie rolnym, na drodze, picia alkoholu, używania narkotyków, ryzykownych kontaktów seksualnych, kontaktów z materiałami wybuchowymi i bronią zarówno białą jak i palną. Nie można zapominać o ważnej roli wczesnego diagnozowania i rehabilitacji.

Opieka multidyscyplinarna

W związku z tym, że dzieci niepełnosprawne mają bardzo często wiele problemów zdrowotnych, którymi musi się zająć zespół specjalistów, optymalną sytuacją jest wspólne opracowanie przez tych specjalistów planu leczenia dziecka niepełnosprawnego, który zapewniłby najbardziej efektywną opiekę zdrowotną.

Edukacja i czas wolny

Edukacja na dobrym poziomie

Dzieci niepełnosprawne mają takie samo prawo do edukacji jak inne dzieci i powinny z niego korzystać bez żadnej dyskryminacji oraz zgodnie z zasadą równych szans. W tym celu należy zapewnić efektywny dostęp dzieci niepełnosprawnych do edukacji w celu promowania „rozwoju osobowości, talentów oraz umiejętności psychicznych i fizycznych dziecka dla wykorzystania pełni jego potencjału. Konwencja uznaje potrzebę zmian w praktykach szkolnych oraz szkoleniach nauczycieli, aby przygotować ich do nauczania dzieci z różnymi niepełnosprawnościami oraz zapewnić, że osiągną pozytywne efekty edukacyjne.

Dzieci niepełnosprawne różnią się między sobą, dlatego rodzice, nauczyciele oraz inni specjaliści muszą pomagać każdemu dziecku z osobna w rozwijaniu swojego sposobu i umiejętności komunikowania się, języka, interakcji, orientacji oraz rozwiązywania problemów, które w najlepszy sposób pasują do potencjału dziecka. Należy dokładnie obserwować postęp dziecka oraz cierpliwie słuchać jego komunikatów werbalnych i niewerbalnych dla wspierania edukacji i rozwoju w dobrze ukierunkowany i najwłaściwszy sposób.

Poczucie własnej wartości i samodzielność

Ważne jest, żeby edukacja dziecka niepełnosprawnego obejmowała wzmacnianie pozytywnej samoświadomości, zapewniając dziecku poczucie bycia szanowanym przez innych, jako istota ludzka bez ograniczania godności człowieka. Dziecko musi widzieć, że inni go szanują i uznają jego prawa człowieka i wolności. Włączenie dziecka niepełnosprawnego w grupy klas szkolnych może pokazać, że dziecko uznało swoją tożsamość i należy do społeczności uczniów, rówieśników i obywateli. Wsparcie rówieśników wzmacniające poczucie własnej wartości dzieci niepełnosprawnych powinno być w dużo bardziej powszechny sposób uznane i promowane. Edukacja musi również zapewniać dziecku doświadczenie kontroli, osiągnięć oraz sukcesu w maksymalnym możliwym dla dziecka zakresie.

Rozwój kariery i umiejętności zawodowych powinien być zawarty w programie szkolnym. Świadomość rozwoju kariery i umiejętności zawodowych powinna być włączona do obowiązkowej edukacji na cały czas jej trwania. W krajach, gdzie obowiązkowa edukacja nie wykracza poza szkołę podstawową, szkolenie zawodowe po ukończeniu szkoły podstawowej powinno być dla osób niepełnosprawnych obowiązkowe. Rządy muszą opracować strategie oraz przeznaczyć wystarczające fundusze na szkolenia zawodowe.

Należy zapewnić dzieciom niepełnosprawnym równe szanse, co do uczestniczenia w różnych zajęciach kulturalnych i artystycznych, jak również sportowych (np. organizowanie olimpiad,

zawodów, gier obejmujących dzieci niepełnosprawne). Zajęcia te muszą być postrzegane jako środek wyrażania się oraz realizowania satysfakcjonującego i dobrego życia.

System sprawiedliwości dla nieletnich

Należy zalecić wzięcie pod uwagę następujących elementów postępowania z dziećmi niepełnosprawnymi (podejrzanych), które weszły w konflikt z prawem:

a) **Dziecko niepełnosprawne, które wchodzi w konflikt z prawem należy przesłuchać używając odpowiednich języków lub porozumieć się w inny sposób za pomocą osób wykwalifikowanych, takich jak funkcjonariusze policji, przedstawiciele, adwokaci, pracownicy socjalni, oskarżyciele oraz/lub sędziowie, którzy są właściwie przeszkoleni w tym zakresie;**

b) **Rząd powinien stworzyć i wdrażać alternatywne środki w sposób zróżnicowany i elastyczny, który pozwala na dostosowanie działań do indywidualnych zdolności i umiejętności dzieci w celu unikania sięgania po procedurę sądową. Należy jeśli to możliwe nie sięgać po formalną/prawną procedurę w stosunku do dzieci niepełnosprawnych będących w konflikcie z prawem. Takie procedury należy rozważyć tylko w przypadku dobra publicznego. W takich przypadkach należy podjąć szczególne wysiłki, aby poinformować dzieci o procedurze wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich i ich prawach;**

c) **Dzieci niepełnosprawne będące w konflikcie z prawem nie powinny być umieszczane w normalnym ośrodku dla nieletnich przestępców ani w przypadku zatrzymania, ani w przypadku odsiadki wyroku. Pozbawienie wolności może nastąpić tylko, jeśli jest to konieczne i z zapewnieniem dziecku odpowiedniej pomocy w zajęciu się problemami, które wynikły w związku z popełnieniem przestępstwa, a dziecko powinno być umieszczone w instytucji, która ma specjalnie przeszkolony personel i inne udogodnienia zapewniające odpowiednie traktowanie. Podejmując taką decyzję kompetentne władze powinny upewnić się, że prawa człowieka i zabezpieczenia prawne są w pełni przestrzegane.**

Wyzysk ekonomiczny

75. Dzieci niepełnosprawne są szczególnie narażone na różne formy wyzysku ekonomicznego, włączając najgorsze formy pracy dzieci, jak również handel narkotykami i żebranie. W tym kontekście, należy zalecić Guzji o ile jeszcze tego nie zrobiła, ratyfikowanie Konwencji Nr. 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO), dotyczącej minimalnego wieku przyjęcia do pracy oraz Konwencji ILO Nr. 182 dotyczącej zakazu oraz natychmiastowych działań zmierzających do wyeliminowania najgorszych form pracy dzieci.

Dzieci ulicy

Dzieci niepełnosprawne, szczególnie fizycznie, często z wielu powodów, włączając czynniki ekonomiczne i społeczne, kończą na ulicy. Szczególne zaniepokojenie budzi wykorzystywane dzieci do żebrania lub innych czynności, (czasami dzieci są okaleczane, aby mogły żebrnąć.). **Należy zalecić by wyraźny sposób karać za wyzysk w taki sposób aby wymierzyć sprawcom sprawiedliwość.**

Wyzysk na tle seksualnym

Należy rekomendować Gruzji zwrócenie uwagi na rosnącą liczbę dzieci, będących ofiarami prostytucji i pornografii dziecięcej. Dzieci niepełnosprawne są bardziej narażone na stanie się ofiarami tych poważnych przestępstw.

Dzieci w konfliktach zbrojnych

Konflikty zbrojne są główną przyczyną niepełnosprawności – dzieci rzeczywiście biorą udział w konflikcie lub są ofiarami walki. Należy zwrócić szczególną uwagę na powrót do zdrowia i reintegrację dzieci, które tracą sprawność w wyniku konfliktów zbrojnych. **Gruzja powinna podjąć wszelkie stosowne środki (w tym legislacyjne) by w wyraźny sposób wykluczyć dzieci niepełnosprawne z czynności rekrutacyjnych do sił zbrojnych oraz inne kroki w celu pełnego wdrożenia tego zakazu.**

Uchodźcy i emigranci kraju, dzieci należące do mniejszości oraz dzieci z innych kręgów kulturowych

Gruzja jako kraj wielonarodowy i wieloetniczny powinna w swoich programach uwzględniać dużą podatność oraz potrzeby dzieci należących do mniejszości narodowych oraz innych kręgów kulturowych, które są bardziej narażone na marginalizację w swoich społecznościach. Programy i strategie muszą być wrażliwe pod względem kulturowym i etnicznym.